

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра фінансів та економічної безпеки

06-03-354М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних завдань та самостійної роботи із
навчальної дисципліни

«Економіка України та її регіонів»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за
освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та
страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості ННІЕМ
Протокол № 1 від 24 вересня 2024 р.

Рівне – 2024

Методичні вказівки до виконання практичних завдань та самостійної роботи із навчальної дисципліни «Економіка України та її регіонів» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Скаковська С. С. Рівне: НУВГП, 2024. 49 с.

Укладач: Скаковська С. С., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки.

Відповідальний за випуск: Мельник Л. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та економічної безпеки.

Керівник (гарант) освітньої програми «Фінанси, банківська справа та страхування»:

Кондрацька Н. М., к.е.н., доцент кафедри фінансів та економічної безпеки

Шифр попередньої версії МВ: 06-03-287М

© С. С. Скаковська, 2024

© НУВГП, 2024

ЗМІСТ

Загальні положення.....	4
Тематичний зміст навчальної дисципліни.....	6
Методичні рекомендації до проведення практичних занять.....	9
Практичне заняття № 1. Передумови виникнення та загальні відомості про економіку регіону	9
Практичне заняття № 2. Сутність поняття «економічний простір».....	10
Практичне заняття № 3. Регулювання економічного розвитку регіонів у діяльності держави і регіональних теоріях.....	11
Практичне заняття № 4. Теорії регіонального росту	13
Практичне заняття № 5. Теоретичні основи стратегії сталого розвитку регіону	14
Практичне заняття № 6. Організаційна структура управління регіональним розвитком	16
Практичне заняття № 7. Економічний потенціал – його сутність і значення	19
Практичне заняття № 8. Характеристика складових економічного потенціалу	20
Практичне заняття № 9. Характеристика складових економічного потенціалу	23
Практичне заняття № 10. Закономірності, принципи і фактори формування та розвитку економіки регіонів	26
Практичне заняття № 11. Економічний аналіз його зміст і значення	29
Практичне заняття № 12. Оцінка потенціалу регіону	31
Практичне заняття № 13. Діагностика регіонального розвитку.....	33
Практичне заняття № 14. Економіка регіону як єдиний господарський комплекс	35
Словник основних термінів.....	44
Рекомендована література.....	46

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна «Економіка України та її регіонів», як комплексна галузь наукових знань, досліджує теоретичні основи територіальної організації господарства на регіональному рівні, тенденції розвитку і закономірності розміщення продуктивних сил, економічний потенціал і стратегію сталого розвитку регіону, державне регулювання економічного розвитку регіону. Тому кваліфікований фінансист, що сьогодні особливості виробництва, споживання і обміну, розподілу, повинен не тільки досконало знати проблеми та умови господарювання окремого підприємства, а й враховувати сформовані просторові форми фінансової діяльності, специфіку регіональних умов функціонування суб'єктів господарювання і розвитку територіально-виробничих і господарських комплексів.

Метою курсу «Економіка України та її регіонів» є забезпечення науково-методичної підготовки студентів до вирішення територіальних, регіональних завдань у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання. У процесі вивчення курсу має сформуватися комплексне, просторове сприйняття економіки з позицій зростання ролі людського фактору в усіх сферах виробництва, необхідності врахування потенціалу регіону і досягнення науково-технічного прогресу у вирішенні економічних та інших проблем регіону. Ця дисципліна є невід'ємною складовою ґрун товної підготовки економістів широкого профілю до потреб управління та розвитком господарства регіону в умовах ринкової економіки.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теорії економічного розвитку регіонів та управління ним.

Дисципліни «Економіка України та її регіонів» має завдання спонукати студентів до:

- оволодіння теоретичними основами формування економіки регіонів та методами її дослідження;

- засвоєння знань щодо факторів впливу на економічний розвиток регіону та основні економічні показники функціонування регіону;

- вивчення основ територіально-виробничої організації господарства регіону та нових форм інтеграції у виробничому процесі;

розуміння в чому полягає сутність економіки регіону як об'єкту управління, приділивши при цьому особливу увагу проблемам його екологічної безпеки;

усвідомлення ролі і значення зовнішньоекономічних зв'язків у розвитку регіонів та України в цілому;

розуміння впливу глобалізації та регіоналізації на розвиток сучасної економіки.

За результатами вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- соціально-економічну суть формування регіону та регіональних відтворювальних процесів;

- фактичний стан економічних, соціальних, демографічних та екологічних процесів на рівні будь-якого регіону;

- основні методи статистичного аналізу головних макроекономічних показників розвитку регіону;

- суть і значення регіональної економічної політики в Україні;

- особливості демографічної та соціально-економічної політики на регіональному рівні;

- основні напрями та методи міжрегіональної політики з метою налагодження зовнішньоекономічних регіональних зв'язків;

уміти:

- аналізувати основні макроекономічні показники економіки регіону;

- скласти економічний портрет регіону;

- аналізувати фактори впливу на економічний, соціальний розвиток регіону;

- аналізувати рівень економічної та екологічної безпеки регіону;

- визначати найбільш ефективні методи управління соціально-економічними процесами на регіональному рівні.

Вивчення навчальної дисципліни спрямоване на отримання студентами наступних компетентностей:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в ході професійної діяльності у галузі фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку або у процесі навчання, що передбачає застосування окремих методів і положень фінансової науки та характеризується невизначеністю умов і

необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної та навчальної діяльності.

Загальні компетентності

- ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК06. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК12. Здатність працювати автономно.

Спеціальні компетентності

СК01. Здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макрота мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища.

СК03. Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

СК07. Здатність складати та аналізувати фінансову звітність.

СК11. Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку.

СК 12. Здатність ідентифікувати проблемні аспекти та обґрунтовувати пріоритетні напрями покращення функціонування державних, корпоративних фінансів, фінансів домогосподарств, фінансової системи в цілому.

2.ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вкрай важливе значення у ході вивчення дисципліни «Економіка України та її регіонів» належить практичним заняттям, на яких відбувається закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях, семінарських заняттях та в процесі самостійної роботи над дисципліною. Перелік основних тем практичних занять з навчальної дисципліни «Економіка України та її регіонів» наведений у табл. 1.

Таблиця 1. – Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Передумови виникнення та загальні відомості про економіку регіону	2
2.	Сутність поняття «економічний простір»	2
3.	Регулювання економічного розвитку регіонів у діяльності держави і регіональних теоріях.	2
4.	Теорії регіонального росту	2
5.	Теоретичні основи стратегії сталого розвитку регіону	2
6.	Організаційна структура управління регіональним розвитком	2
7.	Економічний потенціал – його сутність і значення	2
8.	Характеристика складових економічного потенціалу	2
9.	Характеристика складових економічного потенціалу	2
10.	Закономірності, принципи і фактори формування та розвитку економіки регіонів	2
11.	Економічний аналіз його зміст і значення	2
12.	Оцінка потенціалу регіону	2
13.	Діагностика регіонального розвитку.	2
14.	Економіка регіону як єдиний господарський комплекс	2
	Разом	28

Вивчення дисципліни передбачає також самостійну роботу з базами статистичних даних, що сприяє кращому закріпленню теоретичних знань, набуттю практичних навиків і розвитку самостійного мислення, критичного підходу до аналізу одержаних результатів і формування висновків.

Перелік основних завдань самостійної роботи з навчальної дисципліни «Економіка України та її регіонів» наведений у табл. 2.

Таблиця 2. – Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назви тем самостійної роботи	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Класифікація регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку.	7	9

№ з/п	Назви тем самостійної роботи	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
2	Теорія І. Тюнена теорія розміщення сільського господарства.	7	10
3	Теорія А. Вебера теорія розміщення промислового виробництва.	7	10
4	Моделі економічного розвитку.	7	10
5	Класифікація регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку.	7	10
6	Зв'язок закономірностей розміщення продуктивних сил і основних економічних законів.	7	10
7	Правові основи розвитку регіону.	7	10
8	Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком та проведення регіональної політики.	7	10
9	Географія імпорту товарів і послуг до України та Рівненщини.	7	10
10	Географія іноземних інвестицій в економіку України та Рівненщини.	8	12
11	Регіональний аналіз	10	12
12	Регіональна економічна політика	9	12
13	Механізм реалізації регіональної економічної політики	9	12
14	Сталий розвиток та економічна безпека регіонів України	9	12
Всього		109	149

Самостійна робота потребує опрацювання додаткової навчальної літератури, нормативних документів, наукових праць та періодичних наукових видань, використання фінансової, податкової, статистичної та управлінської звітності. Систематизація теоретично-практичної інформації з вказаних джерел дозволить виконати поставлені завдання перед студентом, а також закріпити набуті знання на лекційних та практичних заняттях та розвинути практичні навички здійснення управління фінансами підприємства.

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема 1. Передумови виникнення та загальні відомості про економіку регіону

Мета: вивчення об'єктів теорії економіки регіонів, дослідженням закономірностей, принципів і факторів розміщення продуктивних сил в територіальному аспекті

Програмні запитання:

1. Сутність понять «економіка» та «структура економіки»
2. Поняття «регіон», його економічний зміст та місія регіону

Обговорення теоретичних питань:

- економіка окремо взятого регіону;
- економічні зв'язки між регіонами;
- регіональні соціально-економічні системи, в тому числі і національна економіка як система взаємодіючих регіонів;
- розміщення продуктивних сил;
- регіональні аспекти економічного життя (рівень і якість життя на одну людину).

Методичні рекомендації

Поділ території України на мікрорегіони, які характеризуються соціальною і господарською своєрідністю, відмінностями у внутрішньо-регіональних та міжрегіональних зв'язках, дає можливість диференційовано управляти процесами планування і прогнозування розвитку господарства. Регіоналізація сприяє регіональному розвитку кожного регіону, раціональному розміщенню продуктивних сил території, і в кінцевому підсумку, прискореному регіональному розвитку всієї країни. Нарешті, актуально зауважити, що соціально-економічний регіон є частиною території країни, про що вже

говорилося вище, яка характеризується певною спеціалізацією і комплексно-пропорційним розвитком людської діяльності.

Критерії процесу регіоналізації наявність вузлової проблеми як єдності природи, виробництва і людини; відтворюваність процесів господарської діяльності, їхня ефективність і просторова локалізація; урахування регіоноутворюючого значення міст як ядер господарських вузлів, центрів, пунктів; рівень сформованості та інтенсивності комунікацій (зв'язків); імовірність новобудов, освоєння природних ресурсів з урахуванням вимог екологічної безпеки; рівень і якість життя населення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема 2. Сутність поняття «економічний простір»

Мета: вивчення процесів формування економічного простору виробничими відносинами, тобто зв'язками між функціонуючими системами, об'єктами та суб'єктами підприємницької та господарської діяльності.

Програмні запитання:

1. Сутність поняття «економічного простору»
2. Роль економічного простору у формуванні регіональних соціально-економічних систем.
3. Регіональний розвиток у парадигмі світ-системного підходу.

Обговорення теоретичних питань:

- визначення поняття «економічний простір»;
- основні складові єдиного економічного простору країни;
- регіон як частина економічного простору;
- сутність однорідного (гомогенного) регіону;
- вузловий регіон та однорідний регіон. Приклади цих двох типів регіону на території України;
- сутність поняття «світ-економіка».

Методичні рекомендації:

Економічний простір це господарська система, розвиток якої взаємозумовлений зв'язками між природою, суспільством та

економічними відносинами, між суб'єктами господарювання. Він являє собою насичену територію, що має багато об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, транспортні мережі, різноманітні об'єкти інфраструктури загального користування. Близьким до поняття «економічний простір» є «просторова (територіальна) структура економіки» і «просторова (територіальна) організація господарства».

Регіональний економічний простір підпорядкований системі національної економіки. Він функціонує у певних межах економічної самостійності відповідно до розмежування повноважень між центром і регіонами. Елементи в ньому взаємодіють між собою, утворюючи просторові, часові, просторово-часові взаємозалежності. Так формуються вертикальні і горизонтальні зв'язки: одні через дію компонентів простору, інші через відносне положення одних та інших на території. Поєднання цих зв'язків призводить до виникнення складніших просторових структур і систем. Тому економічний простір відносно стійкого просторового розвитку продуктивних сил

- це сукупність економічних відносин або їх формальних аналогів

- регіональних соціально-економічних систем.

Економічний простір відіграє роль цілісної системи взаємодоповнюючих суб'єктів господарювання на відповідній території, між якими існує стійкий розподіл праці. Формування регіональних соціально-економічних систем відбувається за такими основними принципами: територіальність, комплектність, цілісність, глобальність.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема 3. Регулювання економічного розвитку регіонів у діяльності держави і регіональних теоріях.

Мета. Вивчення принципів державного регулювання територіального (або регіонального) розвитку, регіональна економіка

Програмні запитання:

1. Місце регулювання економічного розвитку регіонів у діяльності держави і регіональних теоріях

Обговорення теоретичних питань:

- визначення понять «державне регулювання територіального (або регіонального розвитку»;
- механізми підтримки регіонів складається державне регулювання територіальним розвитком;
- типи регіонів, виділені за рівнем їх розвитку;
- внесок Д. Рікардо у розвиток теорії регіонів;
- основні групи теорій розвитку економіки регіонів.

Методичні рекомендації:

Під державним регулюванням територіального (або регіонального) розвитку зазвичай розуміються дії держави, мета яких вибірково дія на соціально-економічний, політичний, екологічний розвиток окремих територій. Відповідно, державне регулювання економічного розвитку регіону - це цілеспрямована дія держави на економічний розвиток окремих територій (у зарубіжній літературі називають регіональною економічною політикою). При цьому під державою в переважній більшості випадків маються на увазі центральні органи влади, хоча строго кажучи, стосовно федеральних країн, необхідно говорити про регулювання економічного розвитку регіонів федеральними органами влади, а якщо мова йде одночасно і про федеральні, і про унітарні держави, то про регулювання економічного розвитку регіонів центральними органами влади.

Такими чином, під державним регулюванням економічного розвитку регіонів розуміються дії центральних органів влади, мета яких - вплив на економічний розвиток окремих територій. Регіональна економічна політика (або регіональна політика) вживається як синонім державного регулювання економічного розвитку регіонів, і не включає економічну політику регіональних органів влади. Але оскільки вибірково впливають на розвиток регіонів майже всі дії законодавчих і виконавчих органів влади, то необхідно зупинитися на проблемі відношення тих або інших дій держави до регіональної економічної політики.

Всі інструменти державної економічної політики, які так чи інакше впливають на регіональний розвиток, можна розділити на складові. Перша - власне державне регулювання територіального розвитку - та друга складова державної економічної політики - це

муніципальна, основна мета якої - вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. Всі інші цілі, навіть якщо вони і існують, носять другорядний характер. Решта механізмів дії економічної політики на регіональний розвиток відноситься до так званих «регіональних наслідків нерегіональних рішень». В цьому випадку мова йде про вплив на регіональний розвиток заходів місцевої економічної політики, яка безпосередньо впливає на свої або інші регіони.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема 4. Теорії регіонального росту

Програмні запитання:

1. Класичні штандортні теорії
2. Динамічні теорії розміщення
3. Сучасні динамічні теорії

Обговорення теоретичних питань:

- сутність та основні властивості теорії Й.Тюнєна, В.Лаунхардта і А.Вебера;
- значення для розвитку теорії економіки регіонів мають роботи У.Айзарда;
- критерії які лежать в основі теорії центральних місць;
- класифікація регіональних рівнів за роботами А.Льоша;
- сутність теорії ринкових потенціалів і просторової взаємодії;
- В.Кристаллер та розглядає розміщення міст.

Методичні рекомендації:

Отже основні висновки динамічних моделей розміщення такі:
1) ієрархічно-хвильовий характер розповсюдження підприємств на території означає, що диспропорції між регіонами в перебігу часу не можуть зникнути, завжди залишаються передові в економічних відносинах регіони (виходячи з цього регіональні диспропорції можуть зникнути лише в тому випадку, якщо науково-технічний прогрес зупиниться - а до тих пір, поки цього не відбувається, завжди з'являтимуться центри зародження нововведень); 2) існують різні фактори розповсюдження підприємств, і один з них - економічна

політика регіональних властей; 3) навряд чи можна стверджувати, що розрив між регіонами-лідерами і регіонами-аутсайдерами постійно збільшуватиметься, як припускають прихильники кумулятивних теорій регіонального зростання, оскільки в реальних умовах капітал перетікає з найбільших економічних центрів в периферійні райони - їх відсталість пояснюється швидше постійним запізнюванням у впровадженні нововведень різного плану; 4) диспропорції, що склалися в рівні економічного розвитку регіонів не є раз і на завжди постійними, оскільки центри зростання можуть виникати в нових місцях, в т.ч. в колишніх периферійних районах.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема 5. Теоретичні основи стратегії сталого розвитку регіону

Мета : вивчення теоретичних основ і основних підходів до розуміння поняття «стратегія сталого розвитку»

Програмні запитання:

1. Економічний розвиток
2. Економічне зростання економіки регіону
3. Підходи до перспектив економічного зростання.
4. Сутність стратегії сталого розвитку регіону

Обговорення теоретичних питань:

- пояснення категорії «розвиток», протилежні різновиди розвитку;
- поняття «економічний розвиток» та «економічне зростання»;
- «сталий розвиток регіону», визначення;
- органічне поєднання трьох видів факторів: економічних, соціальних і екологічних;
- індикатори за допомогою яких оцінюється сталість розвитку економіки регіону;
- Концепція сталого розвитку України, які її цілі та завдання.

Методичні рекомендації:

Економічний розвиток – це перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових

товарів і послуг з використанням нових технологій. Економічний розвиток є багатофакторним процесом, який відображає зміни у всіх сферах гос-

подарського життя країни.

Для оцінки цього рівня використовують систему показників, яка включає :

- валовий внутрішній продукт на душу населення;
- показники ефективності функціонування економіки, що обчислюються на базі ВВП;
- виробництво основних видів продукції на душу населення;
- рівень та якість життя населення.

Перехід до сталого розвитку держави в цілому можливий тільки в тому разі, якщо буде забезпечений сталий розвиток її регіонів. Це передбачає формування ефективної просторової структури економіки країни за умови дотримання балансу інтересів усіх регіонів.

Проблеми, що вирішуються в кожному регіоні, повинні відповідати загальнодержавним завданням, але при цьому слід врахувати місцеві особливості.

Зокрема, це передбачає:

- формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток території;
- реструктуризацію регіонального господарського комплексу з урахуванням місткості локальних екосистем та вимог ринкової економіки;
- розробку комплексних міжрегіональних схем функціонування економіки, які дозволяють підвищити її ефективність.

Регіон, який не відповідає ключовим ознакам сталого розвитку, не може вважатися розвинутим. Ці ознаки конкретизовані у відповідних принципах:

- принцип цільової орієнтації визначають як спосіб цілеутворення (демократизації вибору), так і характер цілей. Поняття «якість життя» при цьому включає і екологічну складову;
- принцип організації у просторі стосується базових підвалін регіональної еколого-орієнтованої діяльності - конституційності, спільної відповідальності, еквівалентності, збереження екологічного середовища;
- принцип організації у часі встановлюють деякі параметри взаємодії поколінь, зобов'язань теперішнього покоління перед

майбутніми. Йдеться про не нагромадження екологічних проблем, створення екологічних резервів, необхідність прогнозування наслідків реалізації тих чи інших політико-практичних рішень;

– принципи екологічної сталості відображають важливі змістовні характеристики людської діяльності, які є імперативними для забезпечення сталого розвитку регіону. Мається на увазі необхідність забезпечення відповідного рівня екологізації економічної діяльності, економізації еколого–орієнтованої діяльності, а також справедливого розподілу компенсаційних витрат, мінімальних шкідливих наслідків зворотної реакції природи;

– принципи екологічної мотивації наголошують на необхідних мотиваційних передумовах ефективної еколого–орієнтованої діяльності. Наприклад, у регіоні, який не є таким, що само фінансується, стимули такої діяльності будуть пригнічені за будь-яких інших обставин.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема 6. Організаційна структура управління регіональним розвитком

Мета: вивчення студентами основних методів, принципів та організаційної структури управління регіональним розвитком

Програмні запитання:

1. Управління регіональним розвитком.
2. Типи організаційних структур управління: екстенсивний (командно-адміністративний) і інтенсивний (ринковий).
3. Регіональне управління

Обговорення теоретичних питань:

- методи державного впливу на розвиток економіки;
- основні інструменти кредитно-грошової політики держави;
- види державного управління економікою;
- визначення «управління регіональним розвитком» і характеристика основних принципів регіонального управління;
- принципи на яких ґрунтується регіональне управління у перехідній економіці.

Методичні рекомендації

Управління регіональним розвитком - сукупність принципів, методів, форм і засобів цілеспрямованого впливу на соціально-економічні процеси, які відбуваються у регіоні.

Як суб'єкт самоуправління регіон діє на рівні внутрішньої життєдіяльності в межах наданої компетенції, визначеної чинним законодавством про розмежування повноважень між суб'єктами управління і центром. Він наділений такими правами: самостійно приймати відповідні регуляторні акти, рішення, формувати і виконувати місцевий бюджет тощо у межах делегованих повноважень, визначених законодавством; встановлювати регіональні платежі, збори, регулювати на території регіону ціни і тарифи на продукцію, вироблену підприємствами регіонального підпорядкування; здійснювати всі повноваження власника щодо об'єктів, які перебувають у його власності; розробляти і реалізовувати програми і плани соціально-економічного розвитку регіону, схеми управління територією регіону; створювати і розформовувати регіональні органи управління. Як самостійний суб'єкт управління регіон також несе відповідальність за ухвалені рішення, володіє достатніми матеріальними і фінансовими ресурсами у межах, встановлених законодавством. Його визначальними територіальними ознаками є цілісність та обмеженість.

До суб'єктів регіонального управління як єдиної системи належать міжнародні, національні, регіональні, муніципальні організації, приватні особи, які реалізують доручені їм функції. Формування єдиної і ефективної системи державного управління в регіоні на всіх рівнях є необхідною умовою його розвитку.

В економіках розвинутих країн основними принципами регіонального управління вважають: децентралізацію, партнерство, субсидіарність, мобільність і адаптивність, а також принцип визначеної компетентності.

Зміст принципу децентралізації полягає у передаванні функцій прийняття рішень від центральних органів управління до агентів ринку. Цей принцип обмежує монополію регіонального управління, забезпечує економічну свободу суб'єктів господарювання регіону і поліцентричну систему прийняття рішень та делегування функцій управління зверху до нижчого рівня.

Принцип партнерства припускає уникнення жорсткого вертикального ієрархічного підпорядкування.

Регіональне управління у ринковій економіці повинно безпосередньо ґрунтуватися на таких принципах:

- самостійності. Кожний регіон повинен володіти економічним і соціальним суверенітетом, відносною самостійністю при вирішенні стратегічних і тактичних завдань соціально-економічного і політичного розвитку території;

- саморозвитку. Регіони повинні розвиватися на основі вирішення внутрішніх суперечностей з використанням місцевого потенціалу (неоднорідність районів, суперечності між продуктивними силами і виробничими відносинами, прогресивні і застарілі технології тощо);

- самозабезпечення. Він припускає формування регіонального ринку, повне забезпечення продуктами і товарами першої необхідності як за рахунок власного виробництва, так і за рахунок продукції інших регіонів. Усі регіони повинні намагатися повною мірою забезпечити населення послугами соціальної і виробничої інфраструктури;

- делегування. Райони нижчих таксономічних рангів делегують вищим не тільки управлінські функції, а й частину території (наприклад, для розміщення об'єктів лінійної інфраструктури), окремі об'єкти тощо за відповідну плату, яка надходить в бюджет місцевих органів управління;

- самоуправління. У кожному регіоні повинен функціонувати відповідний орган самоуправління з визначеними правами і функціями;

- самофінансування. Місцевий бюджет регіону, який формується за рахунок податків, нарахованих на прибуток підприємств, плати за ресурси та інших платежів, повинен забезпечувати всі витрати комплексного соціального розвитку території.

- Організаційна структура управління регіональним розвитком складна і багаторівнева.

- Організаційна структура управління - співвідношення сукупності ланок апарату управління і наявних між ними організаційних зв'язків, які відображають взаємодію і координацію елементів всередині системи.

- Структура відображає склад елементів, внутрішню форму організації системи, її статичку, а організаційні відносини забезпечують тісноту і ефективність структурних зв'язків.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема 7. Економічний потенціал – його сутність і значення

Мета: вивчення та розуміння студентами сутності і значення наукового поняття «економічний потенціал»

Програмні запитання:

1. Економічний потенціал регіону
2. Складові структури економіки регіональної соціально-економічної системи (РСЕС)

Обговорення теоретичних питань:

- пояснення суті «потенціал»;
- «економічний потенціал регіону»;
- складові «економічного потенціалу»;
- способи класифікації видів економічного потенціалу;
- система показників, яка застосовується для кількісної оцінки ефективності використання економічного потенціалу РСЕС;
- фактори, які впливають на розмір і структуру ЕП регіону.

Методичні рекомендації:

Економічний потенціал регіону – це сукупна здатність економіки регіону, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничоекономічну діяльність, випускати високоякісну продукцію, товари, послуги, які задовольняють суспільні потреби, забезпечують розвиток виробництва і споживання. Виходячи з такого визначення, економічний потенціал регіону залежить від забезпеченості його природними ресурсами, засобами виробництва, трудо-ресурсним і науково-технічним потенціалом, накопиченим національним багатством, від рівня розвитку міжнародних зв'язків

На протязі різних історичних етапів функціонування продуктивних сил поняття економічного потенціалу включало в себе різні набори складових, серед яких в останній час в обов'язковому порядку враховувались потенціал природних ресурсів, потенціал людських ресурсів та потенціал виробничих потужностей галузей суспільного виробництва. Загалом, економічний потенціал з

традиційної точки зору характеризувався як сукупний ресурсний потенціал виробничо-економічної діяльності, як сукупна продуктивність природних, людських та матеріальновиробничих ресурсів. При цьому економічний потенціал обраховувався, як проста сума складових

$$ЕП = Ппр + Плр + Пмвр \quad (4.3),$$

де ЕП - економічний потенціал; Ппр - потенціал природних ресурсів - продуктивність природних ресурсів; Плр - потенціал людських ресурсів - сукупна здатність до праці людей - учасників виробництва; Пмвр - потенціал галузей матеріального виробництва (промисловості та сільського господарства) й інфраструктури - їх здатність до виробництва товарів і послуг.

Слід виділити фактори, що впливають на розмір і структуру ЕП регіону чи держави у цілому, його динаміку за кожний конкретний період часу:

- обсяг і доступність ресурсів;
- досягнутий рівень технічного розвитку, що визначає якість і продуктивність технічної бази економіки;
- нагромаджений потенціал в області прикладних і фундаментальних наукових досліджень;
- професійний рівень підготовки кадрів, що характеризує якість трудових ресурсів регіону (чи країни).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема 8. Характеристика складових економічного потенціалу

Мета: засвоїти основні характеристики структурних складових потенціалу регіону

Програмні запитання:

1. Характеристика природно-ресурсного потенціалу
2. Сутність та характеристика трудо-ресурсного потенціалу
3. Характеристика виробничо-технологічного потенціалу

Обговорення теоретичних питань:

– визначення природних ресурсів і яка різниця між ними і природними умовами;

- ознаки за якими класифікуються природні ресурси;
- визначення природно-ресурсного потенціалу;
- основні характеристики трудового потенціалу України;
- регіональні відмінності основних показників відтворення населення. які тенденції спостерігаються в динаміці чисельності населення України;
- фактори які визначають рівень трудо-ресурсного потенціалу регіону;
- визначення виробничо-технологічному потенціалу. його сутність і структура;
- визначення міжгалузевого регіонального комплексу;
- виробнича інфраструктура.

Методичні рекомендації:

Природні ресурси - це ті елементи, властивості або результати функціонування природних систем, які використовуються або можуть бути використані в майбутньому для одержання сировини, палива, енергії, продовольства тощо. Крім того, на соціально-економічні системи впливають і природні умови, які хоча й не використовуються безпосередньо у виробництві, але вони можуть полегшувати або ускладнювати функціонування господарства. У зв'язку з розвитком науки й техніки усе більше природних умов отримують економічну оцінку і переходять у розряд природних ресурсів.

Природно-ресурсний потенціал визначається сукупністю всіх видів природних ресурсів, які відомі на даний момент і їх використання на ближче майбутнє - можливе по технічним критеріям. Склад, величина потенціалу та значимість окремих видів ресурсів з часом можуть мінятися в силу різних обставин і в першу чергу в залежності від НТП у технологічному процесі, тому їх оцінка завжди історично відносна.

Трудо-ресурсний потенціал (ТРП) - це узагальнююча характеристика кількості та якості сукупних здатностей до праці працездатного населення, до участі у суспільно корисній діяльності. ТРП характеризується кількісними та якісними параметрами. Кількісна сторона трудоресурсного потенціалу визначається демографічними факторами (природним приростом; рухливістю (міграцією); чисельністю працездатного населення; статеві-віковою структурою; кількістю робочого часу, відпрацьованого працездатним

населенням; чисельністю безробітних; потребами виробництва у робочій силі та можливостями задоволення потреб працездатного населення у праці).

Основними показниками руху населення відображається такими сумарними показниками:

- природний приріст - визначається як різниця між кількістю народжених та тих, хто помер у певний період часу;

- сальдо міграції - визначається як різниця між кількістю тих, хто прибув до регіону, та тих, хто вибув з нього за певний період часу;

- загальне збільшення населення - сума народжених у регіоні та тих, хто прибув до нього за певний період часу;

- загальне зменшення населення - сума кількості померлих в регіоні та тих, хто вибув з нього за певний період часу;

- загальна динаміка населення - сума показників загального збільшення та зменшення, або природного приросту, та сальдо міграції населення регіону.

- Виробничо-технологічний потенціал - це система економічних відносин, що виникають між господарюючими суб'єктами на макрота мікрорівнях з приводу отримання максимально можливого виробничого результату, який може бути одержаний за умови найбільш ефективного використання виробничих ресурсів, за умови наявного рівня техніки та технологій, передових форм організації виробництва.

- Виробничо-технологічний потенціал (ВТП) постійно змінюється в часі як у наслідок саморозвитку, так і під впливом результатів власного перетворення. Механізм зміни характеристик ВТП в ході власного перетворення можна представити таким чином. Використовувані ресурси (матеріальні, інформаційні, інтелектуальні тощо), будучи одночасно складовою частиною потенціалу, перетворюються у певний результат (продукція промисловості), змінюючись та набуваючи нових якісних і кількісних характеристик. При цьому початкові характеристики потенціалу відрізняються від його ж характеристик після закінчення перетворень настільки, наскільки глибоким було дане перетворення. Перетворення може відбуватися в результаті різних дій, зокрема таких тривалих, як економічні реформи в країні та впровадження НТП

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Тема 9. Характеристика складових економічного потенціалу

Мета: засвоїти основні характеристики структурних складових потенціалу регіону

Програмні запитання:

1. Сутність і значення науково-технічного та інформаційного потенціалу
2. Торгово-експортний потенціал (на прикладі України)
3. Сутність екологічного потенціалу

Обговорення теоретичних питань:

- визначення науково-технічного потенціалу і його структура;
- роль науки у суспільному виробництві;
- визначення поняття «інформація» і «інформацій потенціал» ;
- національний інформаційний ресурс;
- основа торгово-експортного потенціалу;
- різниця між міжнародним і міжрегіональним поділом праці;
- значення складових етапу розвитку торгово-експортного потенціалу;
- роль індустрії і урбанізації у формуванні екологічного потенціалу;
- характеристика екологічної ситуації в Україні;
- вплив транспорту на екологічну обстановку в державі;
- галузі промисловості найбільше шкодять стану довкілля.

Методичні рекомендації:

Науково-технічний потенціал = це сукупність ресурсів і можливостей сфери науки будь-якої системи (колективу, галузі, міста тощо), яка дає змогу за наявних форм організації та управління ефективно вирішувати господарські завдання. Його складовими виступають:

— матеріальна технічна база наук (наукові організації, науководослідні лабораторії, експериментальні заводи, електронно-обчислювальні центри, обладнання тощо);

— наукові кадри (дослідники, експериментатори, конструктори, винахідники, науково-технічний персонал та ін.);

— фонд винахідників та відкриттів (банк наукових знань, винаходів, зразків, наукової інформації, патентів, наукових проєктів, авторських свідоцтв тощо);

— організаційно-управлінська структура наукової сфери (система управління, фінансування планування науково-дослідної і проєктноконструкторської роботи - НДПКР, організаційно-управлінські структури, методи управління НДПКР).

Науковий потенціал, безперечно впливає на розміщення насамперед наукомістких галузей господарства і невиробничої сфери. Наукові заклади широко досліджують продуктивні сили в усіх регіонах країни. Водночас характер розвитку продуктивних сил впливає на спеціалізацію наукових підрозділів, що дає змогу розв'язувати економічні і соціальні проблеми. Інакше кажучи, науковий потенціал слід розглядати як важливу передмову розміщення нових і реконструкції діючих підприємств, а також вищих навчальних закладів.

Основою торгово-експортного потенціалу (ТЕП) є територіальний поділ праці який являє собою об'єктивний процес виробничої спеціалізації економіки регіонів чи країни в цілому, посилення міжрегіональної або міждержавної кооперації, обміну спеціалізованою продукцією та послугами. Територіальний поділ праці взагалі зумовлений економічними, соціальними, природними, національно-історичними особливостями різних територій (регіонів) та їх географічним положенням.

У системі міжнародного поділу праці Україна спеціалізується на виробництві машин (літаки, судна, ракетно-космічна техніка, танкобудування), продукції чорної металургії (залізна й марганцева руди, прокат), продукції АПК, особливо харчової промисловості (цукор, борошно, олія, м'ясо, молоко, овочеві консерви, кондитерські вироби), та на виробництві хімікатів, цементу.

У світовому масштабі Україна виділяється також науково-технічним потенціалом високої кваліфікації. Вона має визнані у світі власні наукові школи та унікальні технологічні розробки нових матеріалів, біотехнологій, в галузі електрозварювання, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики, інформатики, телекомунікації та зв'язку, здатних забезпечити розвиток високотехнологічного виробництва на рівні найвищих світових стандартів.

Відтак, порівняно, високий економічний, науково-технічний, мінерально-сировинний, земельно-ресурсний і трудовий потенціали, надзвичайно вигідне економіко-географічне та геополітичне положення в центрі Європи створюють об'єктивні умови для забезпечення взаємовигідного міжнародного поділу праці, спеціалізації, кооперування ті інтеграції її у світовий економічний простір.

Еколого-економічний потенціал - ступінь екологічної рівноваги в інтегрованій геосистемі «суспільство - природа» та її здатність виконувати антропоєкологічну й виробничу функції.

Основним завданням на теперішній час є подолання вузькогалузевого підходу і об'єднання галузей економіки з метою реалізації принципів оптимальної взаємодії суспільства і природи, формування екологоекономічного мислення, запровадження оптимальних форм економічної реалізації власності на ресурси природи, формування ефективного економічного механізму природокористування тощо. Інтенсивна взаємодія суспільства і природного середовища вимагає нових підходів до аналізу і економічної оцінки ресурсів природи, оцінки економічних збитків від забруднення довкілля, залучення екологічних факторів в господарський механізм і процеси прийняття управлінських рішень. Активно розробляється теорія еколого-економічних систем, яка покликана інтегрувати економіку і природу без шкідливих наслідків для довкілля з метою розвитку суспільства. На відміну від екосистем еколого-економічні системи є відкритими. Їх формують три основні елементи: суспільство, життєдіяльність і природне середовище. Всі елементи такої системи взаємопов'язані між собою через кругообіг речовини в природі.

Еколого-економічна система - комплекс зв'язків, які виникають при взаємодії економічної сфери з природним середовищем, яка супроводжує розвиток суспільства.

Процес взаємодії між суспільством і природним середовищем здійснюється в межах визначеної території, тому виокремлюють регіональну еколого-економічну систему. Її структуру визначають зв'язки шести типів, які відображають процеси, що відбуваються в таких системах:

- соціально-економічні (безпосередньо зв'язки в сфері виробництва);
- екологічні (безпосередньо зв'язки в екосистемах);

- економіко-екологічні (вплив довкілля на умови суспільного виробництва);
- еколого-економічні (природокористування та інші види впливу господарської діяльності на природне середовище);
- соціально-екологічні (вплив середовища на здоров'я людей і умови їх життєдіяльності);
- еколого-соціальні (безпосередній вплив населення на природне середовище).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Тема 10. Закономірності, принципи і фактори формування та розвитку економіки регіонів

Мета: вивчення та розуміння студентами особливостей та закономірностей розвитку економіки регіонів

Програмні запитання:

1. Сутність законів регіонального розвитку.
2. Закономірності формування просторової організації економіки регіону.
3. Принципи формування економіки регіону.
4. Фактори розвитку і розміщення продуктивних сил

Обговорення теоретичних питань:

- визначення категорії «закон». в чому спільність та відмінність між категоріями «закон», «закономірність» та «принципи» регіонального розвитку;
- відмінність між економічними законами і законами природи;
- основні закономірності регіонального господарського розвитку
- суспільний поділ праці;
- прояви суспільного поділу праці у просторі;
- матеріальні елементи територіального поділу праці;
- об'єктивна передумови територіального поділу праці;
- визначення поняття «принципи». перерахувати основні принципи розміщення продуктивних сил;
- сутність принципу раціонального розміщення виробництва;
- принцип комплексного розміщення виробництва;

- позитив принципу вирівнювання рівнів економічного розвитку районів та областей;
- визначення поняття «фактори», фактори регіонального розвитку;
- консервативні і прогресивні фактори регіонального розвитку.

Методичні рекомендації:

Важливе значення для формування регіональної економіки мають чотири закони регіонального розвитку: 1) закон територіального зростання виробництва і вирівнювання рівнів економічного та соціального розвитку регіонів; 2) закон територіальної спеціалізації, міжрегіональних зв'язків і формування регіональних ринків; 3) закон комплексного розвитку, структурних перетворень і диверсифікації господарства регіонів; 4) закон міжрегіональної економічної інтеграції і зміцнення економічних основ державності.

Економічні закони, так і закономірності відображають сталі зв'язки між усіма елементами продуктивних сил певного економічного простору, а тому є необхідним теоретикометодологічним підґрунтям для вирішення практичних завдань. Всебічне вивчення закономірностей розвитку продуктивних сил у регіонах дозволяє відтворювати і раціонально використовувати природно-ресурсний потенціал регіонів, оптимально розміщувати підприємства різних галузей економіки, виробничу та соціальну інфраструктуру.

Суспільний поділ праці - це об'єктивний процес розвитку продуктивних сил, при якому відбувається відокремлення різних видів трудової діяльності, спеціалізація виробничих одиниць і обмін між ними продуктами діяльності.

Об'єктивною передумовою територіального поділу праці служать розходження у природно-кліматичних умовах, ресурсному, економічному, науково-технічному та демографічному потенціалах. Особливо ефективність розвитку економіки регіону і рівень добробуту людей у регіоні залежить від просторового розміщення продуктивних сил. Територіальний поділ праці закріплює певні галузі виробництва за конкретними районами. Він проявляється не тільки у розміщенні окремих галузей господарства, в утворенні їх виробничих і збутових зон, а й у спеціалізації регіонів та країн, у особливому сполученні та зв'язках їх галузей, а також міжрайонному, міжрегіональному та міждержавному господарському обміні. Територіальний поділ праці проявляється у

формуванні всієї регіональної структури національної економіки як системи територіальних пропорцій і зв'язків.

Принципи - це коротко сформульовані суспільством основні положення, якими керується держава й суб'єкти господарювання у проведенні економічної політики в розміщенні продуктивних сил і розвитку регіонів. До найважливіших з них доцільно віднести наступні:

Одним з головних є принцип раціонального розміщення виробництва. Принцип комплексного розміщення виробництва
Принцип збалансованості і пропорційності розміщення виробництва
принципу внутрішньодержавного та міжнародного
територіального поділу праці
Принцип обмеженого централізму
Принцип вирівнювання рівнів економічного розвитку районів та областей. Принцип забезпечення екологічної рівноваги

Факторами розміщення продуктивних сил та розвитку економіки регіонів називають сукупність аргументів (причин), що зумовлюють вибір місця простого розташування окремих підприємств, їх груп і галузей. Розрізняють такі групи факторів: сировинні - кількісні запаси і якісний склад природних ресурсів, умови їх експлуатації і використання, кліматичні, гідрогеологічні, орографічні та ін.; екологічні - природоохоронні, комплексного використання ресурсів і фактори забезпечення сприятливих екологічних умов для життя і діяльності населення; технічні - досягнутий і можливий у перспективі рівень техніки і технологій; соціально-демографічні - забезпеченість виробництва трудовими ресурсами, стан виробничої та соціальної інфраструктури; економічні - вартість капіталовкладень, строки будівництва, ефективність виробництва, призначення і якість продукції, виробничі зв'язки, економіко-географічне і транспортне положення та ін. Разом з тим трансформація суспільства, перехід до інноваційної економіки змінює склад та співвідношення важливості факторів регіонального розвитку. Сукупність факторів відповідним чином групується та оцінюється. С думки щодо розподілу факторів на: а) об'єктивні та суб'єктивні; б) консервативні та прогресивні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

Тема 11. Економічний аналіз його зміст і значення

Мета: вивчення основ, методів та сутності економічного аналізу

Програмні запитання:

1. Зміст економічного аналізу.
2. Предмет економічного аналізу.
3. Роль економічного аналізу.
4. Види економічного аналізу.

Обговорення теоретичних питань:

- визначення «аналізу»;
- різниця між «аналізом» і «синтезом»;
- предметом економічного аналізу;
- головні ознаки економічного аналізу;
- роль економічного аналізу у системі управління тсес;
- три основні функції економічного аналізу і їх значення;
- основні завдання аналізу соціально-економічного розвитку території;
- основні принципи економічного аналізу;
- види економічного аналізу.

Методичні рекомендації:

За допомогою економічного аналізу досягається швидка адаптація до змін соціально-економічної ситуації, уникнення невиправданого економічного ризику. Виділяють три основні функції економічного аналізу: 1) оцінкову; 2) діагностичну; 3) пошукову. У ході оцінного аналізу встановлюються відмінності фактично досягнутого стану від запланованого (бажаного) шляхом порівняння з установленими критеріями. За допомогою діагностичного аналізу дають якісну характеристику об'єкта, що аналізується, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки. Пошуковий аналіз полягає в обґрунтуванні рекомендацій з переведення об'єкта в бажаний стан, виявлення глибинних резервів

під вищення ефективності виробництва. Отже, основними завданнями аналізу соціально-економічного розвитку території є:

- об'єктивна оцінка діяльності сфер, галузей економіки, підприємств щодо виробництва і реалізації продукції (послуг), прибутковості та визначення динаміки їх змін;

- виявлення впливу факторів та причин відхилень за показниками,

 - «вузьких місць», прорахунків;

- виявлення внутрішніх невикористаних резервів підвищення ефективності соціально-економічної діяльності та розроблення пропозицій щодо їх мобілізації;

- вивчення новачів і нововведень, сприяння їх поширенню та оцінка ефективності нововведень;

 - дослідження конкурентоспроможності підприємств регіону;

- вивчення кон'юнктури ринку для швидшої адаптації до її змін;

- оцінка економічних ризиків, прогнозування невинуватених ризиків;

- підготовка пропозицій щодо вироблення оптимальних управлінських рішень.

Для виконання цих завдань та досягнення мети аналізу соціально-економічного розвитку території необхідно дотримуватися таких принципів:

- системності: оскільки одним з основних напрямків сучасної науки є комплексне дослідження явищ і процесів як систем, системний підхід до їх дослідження є стрижнем методології економічного аналізу. Цей принцип передбачає розгляд усіх явищ і процесів господарсько-фінансової діяльності як складових єдиної системи в їх взаємозв'язку та взаємозалежності;

- науковості: методологія економічного аналізу має спиратися на економічні закони розвитку виробництва, найновіші досягнення галузевих економічних наук;

- об'єктивності, точності: передбачає дослідження всіх явищ і процесів, оцінку впливу факторів та результатів діяльності за достовірними даними. Висновки за результатами аналізу мають бути обґрунтовані точними економічними розрахунками;

- конкретності: тобто конкретної спрямованості аналізу, виходячи з нагальних потреб економіки, дослідження пріоритетних напрямків розвитку;

– дієвості й оперативності: забезпечується через розроблення конкретних пропозицій з вироблення оптимальних управлінських рішень.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

Тема 12. Оцінка потенціалу регіону

Мета: визначення та вивчення основних складових оцінки потенціалу регіону

Програмні запитання:

1. Регіон як територіальна соціально-економічна система (ТСЕС).
2. Основні фактори розвитку регіону.
3. Вплив географічного положення на економічний розвиток.
4. Критерії оцінки ЕГП регіону.
5. Принципи формування територіально-виробничих комплексів (ТВК).

Обговорення теоретичних питань:

- Оцінка географічного положення;
 - Оцінка природно-ресурсного потенціалу.
 - Оцінка демографічного (трудоресурсного) потенціалу
 - Оцінка виробничих
 - Оцінка соціальних факторів розвитку факторів розвитку.
- різниця між «природними ресурсами» і ПРП ?

Методичні рекомендації:

Регіон як територіальна соціально-економічна система (ТСЕС) передбачає дослідження наступних основних факторів розвитку: 1) оцінка географічного положення; 2) оцінка природно-ресурсного потенціалу; 3) оцінка демографічного (трудоресурсного) потенціалу; 4) оцінка виробничих факторів розвитку; 5) оцінка соціальних факторів розвитку.

Географічне положення - найважливіша категорія регіональної економіки - показує відношення досліджуваного об'єкта до інших,

які розташовані на земній поверхні поза його межами, але впливають на його розвиток.

При вивченні економіки регіону важливо насамперед визначити його економіко-географічне положення (ЕГП), тобто відношення до того, що знаходиться за його межами й впливає на економічну ситуацію (ринки збуту, торговельні шляхи, великі промислові й торгові центри тощо). ЕГП не є стабільним і може змінюватися з часом, у той або інший бік, тому одне із завдань регіональної економіки - відслідковувати ці зміни.

Природні ресурси - це компоненти й сили природи, які за даного рівня розвитку суспільства та сьогочасного ступеня вивченості використовуються або можуть бути використані для задоволення матеріальних або духовних потреб людини.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території являє собою: поперше, сукупну продуктивність природних ресурсів, виражену в їхній сукупній споживчій вартості; по-друге, сукупність природних ресурсів, які потенційно можуть бути використані для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства з урахуванням тенденцій науковотехнічного прогресу.

Демографічний (трудоресурсний) потенціал регіону відбивають показники населення території з погляду його відтворення.

Населення оцінюється не тільки за кількістю людей, за його густотою (число жителів на 1 кв. км), але й за допомогою розрахунків демографічних коефіцієнтів, які являють собою відношення тих або інших демографічних величин до чисельності населення, або його певної частини й виражаються у відносних одиницях, відсотках або проміле (на 1000 осіб).

Оцінка виробничих факторів розвитку передбачає вивчення основних показників галузей господарства (обсяг продукції, що випускається, кількість зайнятих, вартість основних фондів і т.п.).

Виробнича підсистема ТЕС регіону має галузеву й територіальну структури, обумовлені процесами поділу й інтеграції праці. Галузева структура характеризується співвідношенням у відповідних пропорціях різних галузей або секторів економіки регіону.

Аналіз соціальних факторів розвитку регіону передбачає порівняння із середніми значеннями по країні й нормативними значеннями наступних груп показників: 1) зведені показники рівня життя й соціального захисту населення; 2) показники споживання

товарів і послуг; 3) показники розвитку матеріальної бази соціальної сфери.

Зведені показники рівня життя й соціального захисту населення відображають доходи населення, індекси споживчих цін на товари та тарифи на послуги, рівень мінімального споживчого бюджету, що відбиває прожитковий мінімум населення регіону.

Показники доходів населення включають грошові доходи в розрахунку на душу населення за місяць, середньомісячну заробітну плату робітників та службовців (номінальну й реальну з урахуванням індексу цін), соціальні трансферти, які виплачуються з державного бюджету, фонду соціального страхування й пенсійного фонду, а також за рахунок коштів підприємств та інших організацій. Аналіз показників соціального захисту населення включає також оцінку рівня безробіття в регіоні й визначення неконкурентоспроможних на ринку праці верств населення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

Тема 13. Діагностика регіонального розвитку

Мета: вичення та розіміння понять виробничо-економічні, ресурсні, науково-технічні, фінансово-кредитні та соціальні прями і зворотні зв'язки з господарським комплексом країни.

Програмні запитання:

1. Роль регіонів та виконання ними основних функцій.
2. Структура господарства регіону.
3. Показники фінансової сфери регіону.
4. Екологічні показники.
5. Типи регіонів.

Обговорення теоретичних питань:

- зв'язки регіону з господарським комплексом країни;
- повні цикли відтворення у регіоні;
- типи регіонів ;
- визначення економічної діяльності;
- показники за допомогою яких можна оцінити економічний розвиток регіону;

- показники оцінки соціального розвитку регіону;
- показники фінансової сфери регіону;
- типи регіонів України згідно класифікації, яка залежить від значення соціально-економічних показників.

Методичні рекомендації:

Для оцінки економічного розвитку регіону використовується шість груп показників: виробничо-економічні, структурні, інвестиційні, інституціональних перетворень і розвитку підприємництва, зовнішньоекономічні, науково-інноваційні.

1. Виробничо-економічні показники відображають місце регіону в національній економіці, результати і тенденції функціонування господарського комплексу регіону, виявляють потенційні загрози в галузях господарства.

2. Структурні показники характеризують структуру господарського комплексу, що дозволяє оцінити спеціалізацію регіону, раціональність структури на макrorівні з позицій сталості економіки. Структурні показники вказують на негативні відхилення в макрпропорціях господарського комплексу території.

3. Інвестиційні показники дають уявлення про темпи та структуру інвестування економіки регіону за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел.

4. Показники інституціональних перетворень відображають рівень конкурентного середовища, характер зміни форм власності у галузях господарського комплексу, роль малих підприємств в економічному розвитку.

5. Зовнішньоекономічні - розкривають експортний потенціал регіону, його роль у зовнішньоекономічних зв'язках держави, структуру експорту та імпорту, конкурентоспроможність продукції галузей господарського комплексу.

6. Науково-інноваційні - характеризують тенденції розвитку наукового потенціалу, рівень сприйнятливості сфери виробництва до інновацій, знос основних фондів.

Соціальний розвиток регіону оцінюється за допомогою показників, які характеризують рівень життя населення, його доходи та видатки. Це, в першу чергу, показники прожиткового мінімуму, середньодушових доходів та середньої заробітної плати. При значному майновому розшаруванні та регіональних відмінностях необхідно використовувати систему відносних (а не абсолютних)

показників, а саме: співвідношення середньодушових доходів та прожиткового мінімуму, співвідношення доходів та видатків. Дуже важливими при цьому є дані про зміни частки групи населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум (рівень бідності), про концентрацію доходів у різних групах населення та співвідношення доходів найбідніших та найбагатших верств населення.

Показники фінансової сфери регіону, зокрема бюджетного процесу. Рівень фінансової незалежності регіону характеризує система абсолютних і відносних показників складу та структури місцевих бюджетів, а також соціальної результативності бюджету. Визначення доходів і видатків в абсолютному і відносному вимірах не дозволяє порівнювати бюджети різних територій через існування відмінностей між ними у формуванні доходів та у складі і обсягах видатків, спричинених різноманітністю природи, кліматичних умов, різним екологічним станом територій, особливостями розташування адміністративних центрів, насиченістю шляхами сполучення, спеціалізацією регіонів, станом соціальної та побутової інфраструктури.

Екологічні показники. Дослідити екологічну ситуацію у регіонах можна, аналізуючи показники, які характеризують забруднення водних об'єктів зворотними водами, обсяги викидів шкідливих речовин в атмосферу, наявність промислових токсичних відходів, витрати на капітальний ремонт основних засобів природоохоронного призначення та поточні витрати на охорону природи.

Різнороманітні аспекти соціально-економічного розвитку регіону аналізуються з метою встановлення об'єктивного діагнозу, на основі якого здійснюється ранжування регіонів за рівнем їх розвитку та розробляється певна стратегія і тактика подальшого регіонального розвитку. Доцільно виділяти чотири типи регіонів: регіони-лідери, високорозвинені, розвинені та проблемні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14

Тема 14. Економіка регіону як єдиний господарський комплекс

Мета: розуміння системи взаємодії регіональних, субрегіональних (внутрішньо регіональних) і міжрегіональних елементів, які утворюють єдиний економічний простір.

Програмні запитання:

1. Сутність і структура господарського комплексу.
2. Економіка регіону - ланка єдиного господарського комплексу країни.
3. Сутність і значення міжгалузевих господарських комплексів.

Обговорення теоретичних питань:

- поняття і структура господарського комплексу;
- економіка регіону - ланка єдиного господарського комплексу країни;
- формування міжгалузевих господарських комплексів: їх сутність, структура та значення для економіки регіону.

Методичні рекомендації:

Економічний розвиток держави обов'язково супроводжується процесами поглиблення суспільного поділу праці і спеціалізації у господарській діяльності. Але будь-яка спеціалізація доцільна та правомірна тільки при наявності координації діяльності і формування зв'язків між різними галузями і виробництвами. Розвиток і певна фіксація таких зв'язків приводить до тісного поєднання суб'єктів господарювання, тобто до створення господарського комплексу економіки.

До основних факторів формування господарського комплексу як національної економіки так і регіону слід віднести: 1) економікогеографічне положення; 2) природно-ресурсний потенціал; 3) трудовресурсний потенціал; 4) історію розвитку і рівень господарського освоєння території.

Головна особливість господарського комплексу - це розвиток у історичній динаміці галузевої та територіальної структури суспільного виробництва. Суспільне виробництво розглядається як об'ємна проекція інноваційних, технологічних і соціальних циклів на території країн, або будь-якого з її регіонів. Кожний етап розвитку національної економіки визначається появою групи лідируючих галузей економіки, яка у майбутньому створювала навколо себе специфічну сферу.

Сучасний господарський комплекс України - це складна динамічна система взаємопов'язаних компонентів (галузей,

виробництв, видів діяльності), розвиток та розміщення яких територіально диференційовані залежно від конкретних умов та особливостей територіального поділу праці. Особливостями сучасного етапу розвитку господарства України є:

- наявність потужної промислової та агропромислової ланок;
- формування ринкових відносин в усіх сферах економіки;
- активна участь країни у міжнародному поділі праці;
- наявність потужної мінерально-сировинної бази;
- наявність високоякісних земельних ресурсів (близько половини площі чорноземів світу);
- низький рівень забезпеченості власними паливно-енергетичними та лісовими ресурсами;
- значні територіальні диспропорції у розподілі водних ресурсів;
- суттєве переважання виробництв засобів виробництва над виробництвом товарів народного споживання;
- надмірна концентрація промислового виробництва в двох регіонах - Донецькому та Придніпровському;
- переважно екстенсивний характер розвитку сільськогосподарського виробництва;
- кризовий стан тваринництва як галузі сільського господарства;
- недостатній рівень розвитку рекреаційного комплексу при наявності значного рекреаційного потенціалу;
- відносно висока матеріальнота енергомісткість виробництв;
- паритетність промислового і аграрно-промислового виробництва в більшості областях;
- недостатнє використання потужностей сировинної бази (в т.ч. відходів), зокрема в будівництві;
- наявність розгалуженої транспортної системи, що має міжнародне значення;
- недостатній розвиток ринкової, виробничої, соціальної та екологічної інфраструктури;
- застарілість технологій, значна зношеність основних виробничих фондів, слабкий розвиток інноваційної складової;
- наявність цілого ряду еколого-економічних проблем (хімічне та радіаційне забруднення довкілля, виснаження природно-ресурсного потенціалу, низька забезпеченість населення чистою водою, ерозія ґрунтів тощо).

– Залежно від просторових масштабів міжгалузеві господарські комплекси поділяють на міждержавні, макроекономічні і територіальні. Міждержавні міжгалузеві комплекси розвиваються на основі інтеграції кількох (як мінімум двох) господарських міжгалузових комплексів різних країн. Наприклад, у системі країн СНД формуються військовопромисловий, космічний комплекси.

– Макроекономічні міжгалузеві комплекси складаються і функціонують як міжгалузеві утворення в структурі всього господарства країни, розв'язуючи, як правило, загальнодержавну економічну, соціальну, екологічну, політичну або науково-технічну проблеми.

– Територіальні міжгалузеві комплекси являють собою підсистеми інтегральних територіально-господарських і у багатьох випадках відповідних їм господарських комплексів. Так, АПК Київської області є одночасно елементом галузевої структури цієї області і підсистемою АПК України.

– Територіальні міжгалузеві комплекси поділяють на регіональні та локальні. Серед регіональних виокремлюють республіканські, районні, міжобласні і обласні комплекси, серед локальних - комплекси економічних вузлів і центрів, адміністративних районів.

ЗАДАЧІ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ»

Задача 1

Визначити за якою мінімальною ціною необхідно продати овочі на ринку, якщо фермер зростив 5 тонн томатів і 4 тонни огірків, при цьому йому необхідно погасити кредит 21 000 грн., який взято на 6 місяців під 27 % річних і забезпечити дохід у розмірі 21 000 грн. Ферма знаходиться на відстані 12 км від ринку збуту овочів. Транспортний тариф 116 грн. за тхкм. Витрати на вирощування 1 кг томатів складають 5 грн., огірків 2,8 грн..

Задача 2

Необхідно визначити критичний радіус району вирощування овочів, ринкова ціна продажу яких становить 5,6 гривень за кілограм. Очікуваний врожай 120 тонн. Сумарні витрати на вирощування овочів складають 287600 грн., а на доставку всієї продукції до ринку збуту необхідно 28000 грн. при відстані транспортування 2 км.

Обчислити, який дохід отримає фермер, якщо його господарство знаходиться на відстані 10 км від ринку збуту і на відстані 40 км від ринку збуту продукції.

Задача 3

Визначити екологічне навантаження на територію Рівненської області та порівняти із середнім по країні показником, а також визначити динамічні зміни викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (пояснити тенденцію).

Якщо в 2022 р. викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення в області становили 10,2 тис. тонн, у країні 4074,6 тис. тонн; обсяги води, скинуті без очищення в цілому по країні становили 726 млн. м³, по області 5670 тис. м³, обсяги промислових токсичних відходів у сховищах організованого складування (поховання) в країні складали 419191,2 тис. тонн, в області 282128,6 тис. тонн. В 1990 р. в атмосферне повітря було викинуто по країні 9439,1 тис. тонн забруднюючих речовин, по області 390,1 тис. тонн: а в 1989 р. в цілому по країні 12163,0 тис. тонн, по області 486,3 тис. тонн.

Задача 4

Складіть водогосподарський баланс регіону, виходячи з таких умов: поверхневий стік, можливий для використання в області, становитиме у прогнозованому році 700 тис. м³; експлуатаційні запаси підземних вод становлять 450 тис. м³; води повторного використання 12 тис. м³; потреби у воді окремих галузей становитимуть: промисловість 410 тис. м³, сільське господарство 242 тис. м³; комунально-побутове споживання 520 тис. м³; інші потреби, включаючи безповоротні втрати води 50 тис. м³. Ураховуючи виконані розрахунки прийміть рішення: чи є потреба зменшити обсяг водоспоживання і на скільки.

Задача 5

Чисельність трудових ресурсів регіону на початок року становила 548 тис. осіб, в тому числі працюючих пенсіонерів і підлітків до 16 років 132 тисячі осіб.

Протягом року відбулися зміни в складі трудових ресурсів: досягли робочого віку і почали працювати 33 тис. осіб, приїхали працювати в працездатному віці -6 тис. осіб, люди пенсійного віку, які перестали працювати 4 тис. осіб, вибули в інші регіони в

працездатному віці 5 тис. осіб, перейшли в пенсійний вік 21 тис. осіб, люди пенсійного віку, що почали працювати 3 тис. осіб.

Визначити на кінець року:

чисельність населення у працездатному віці на початок і на кінець року;

сальдо міграції; чисельність трудових ресурсів; абсолютний приріст трудових ресурсів; темп росту чисельності трудових ресурсів; економічно активне населення, темп приросту трудових ресурсів.

Задача 6

Чисельність населення області на початок року становило 427 тис. осіб. Протягом року народилося 16485 осіб, померло 15952 осіб. Сальдо міграції 2230 осіб. Визначити:

- коефіцієнт народжуваності;
- коефіцієнт смертності;
- коефіцієнт природного приросту населення;
- абсолютний приріст населення темп росту населення;
- темп приросту населення.

Задача 7

У регіоні А проживає 380 000 осіб, населення. Частка зайнятого населення становить 62 % усієї його чисельності. В регіоні працюють 22 000 пенсіонерів і 5 000 осіб неповнолітньої молоді. Визначити чисельність працездатного населення, економічно активного населення.

Задача 8

Деревообробна промисловість Рівненщини дає 9% всього промислового виробництва Волинського району або 2,3% загальнодержавного обсягу виробництва. Розрахувати показник, що підтверджує обґрунтованість виділення Волинського району в окремий економічний район.

Задача 9

Визначити річну економію від спеціалізації машинобудівного підприємства, річний обсяг виробництва якого становить 1680 автомобілів у рік. Початкова собівартість виробництва одного автомобіля 97 000 грн., а початкові витрати на транспортування

продукції 8 грн./тхкм. У результаті спеціалізації собівартість одиниці продукції знизилася на 4,2%, а початкові витрати на транспортування продукції знизилися на 1,7%. Ареал реалізації продукції 2500 км, вага одного автомобіля становить 1,3 т.

Задача 10

Обсяги експорту в 2021р. склали 396,5 млрд. грн.; у 2022 р. 482,7млрд. грн.; у 2023 р. 473,3 млрд. грн.; у 2024 р. 378,3 млрд. грн.; а обсяги імпорту складали відповідно 438,1 млрд. грн.; 1522,32 млрд. грн.; 283,1 млрд. грн.; 202,3 млрд. грн. Планується, що в 2025 році після введення мита на деякі товари обсяги імпорту зменшаться на 25% (за умови, що темпи зростання обсягів експорту залишаться на рівні 2021 р.).

Пояснити динаміку зовнішньоторговельного обороту України.

Розрахувати:

- 1) сальдо зовнішньоекономічної діяльності по роках;
- 2) темпи зростання експортного обороту;
- 3) обсяги зовнішньоекономічної діяльності у 2025 році.

Задача 11

На основі даних про обсяги валового регіонального продукту (ВРП) і середню чисельність населення за три роки (табл.) визначте: роль кожного регіону у формуванні ВРП; зробіть рейтинг регіонів залежно від ролі кожного регіону у формуванні ВРП; розмір ВРП у розрахунку на 1 особу; розподіліть регіони за групами, виходячи із розміру ВРП у розрахунку на 1 особу.

Таблиця

Обсяги ВРП і середня чисельність населення за три роки	ВРП, млн грн			Середня чисельність населення, тис. осіб		
Регіони	1 рік	2 рік	3 рік	1 рік	2 рік	3 рік
Україна	948 056	805 044	838 856	46 258,2	4 6053,3	45 870,7
АРК	27 365	24 464	25 883	1 969,2	1 966,3	1 964,4
Вінницький	20 094	17 703	18 216	1 666,1	1 650,6	1 645,9
Волинський	12 784	10 534	10 418	1 036,3	1 036,7	1 036,9
Дніпропетровський	104 687	87 414	93 183	3 386,3	3 355,5	3 346,0
Донецький	117 646	94 940	106 143	4 519,7	4 466,7	4 449,9
Житомирський	15 008	13 162	14 610	1 299,8	1 285,8	1 282,4
Закарпатський	13 208	10 778	11 662	1 243	1 244,8	1 246,1
Запорізький	42 445	32 386	33 552	1 827,1	1 811,7	1 806,5
Івано-Франківський	17 883	15 630	15 364	1 381,8	1 380,7	1 380,2
Київський	35 687	31 440	33 169	1 732,6	1 721,8	1 719,7

Кіровоградський	13 961	12 104	12 709	1 033,4	1 017,8	1 013,9
Луганський	42 985	35 807	37 311	2 343,6	2 311,6	2 301,4
Львівський	35 534	30 986	31 513	2 556,4	2 549,6	2 547,2
Миколаївський	19 410	17 683	18 054	1 199,7	1 189,5	1 186,4
Одеський	46 994	40 838	41 981	2 393,4	2 391	2 389,9
Полтавський	34 118	28 966	31 978	1 518,1	1 499,6	1 493,7
Рівненський	14 074	11 639	12 349	1 151,5	1 151,6	1 152,1
Сумський	16 210	14 054	13 759	1 190,4	1 172,3	1 166,9
Тернопільський	10 618	9 854	9 647	1 096	1 088,9	1 086,5
Харківський	59 389	49 471	49 422	2 789,2	2 769,1	2 762,1
Херсонський	13 174	12 054	12 247	1 103,3	1 093,4	1 090,8
Хмельницький	16 061	14 150	14 122	1 345,8	1 334	1 330,4
Черкаський	19 101	16 026	17 212	1 309,9	1 295,2	1 290,3
Чернівецький	8 833	7 694	7 648	904,3	904,4	904,3
Чернігівський	14 918	13 143	12 985	1 128,6	1 109,7	1 104,0
м. Київ	169 564	146 673	148 580	2 752,9	2 785,1	2 792,2
м. Севастополь	6 305	5 454	5 961	379,8	380,5	357,2

Розрахунок необхідно вести в наступній послідовності: визначити роль кожного регіону у формуванні ВРП; розрахувати ВРП на одну особу як відношення ВРП до середньої чисельності населення регіону.

Задача 12

На підставі даних табл., зробити висновок: в якому регіоні структурний ефект позитивно впливає на економічний розвиток.

Таблиця

Вид економічної діяльності	Виробництво товарів та послуг, млн грн			
	Регіон А		Регіон Б	
	1 рік	2 рік	1 рік	2 рік
1	7 654	7 900	8 092	9 876
2	567	700	786	809
3	67	70	72	77
4	5 421	5 500	5 690	5 722

Індекс структурних змін ($IC3_{\text{регіону}}$) визначається за формулою:

$$IC3_{\text{регіону}} = \text{Сума змін за модулем} / \text{кількість елементів.}$$

Структурний ефект дорівнює відношенню відсоткової зміни результативного показника до індексу структурних змін.

Задача 13

За даними табл. розрахувати структурні зрушення в промисловості.

Таблиця

Індекси промислової продукції за видами діяльності

Галузі промисловості	Роки				
	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Промисловість	103	95	98	106	108
Добувна промисловість	104	96	100	106	103
Переробна промисловість:	103	98	87	106	110
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	114	89	91	110	108
Легка промисловість	100	98	97	98	97
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	120	100	88	114	112
Целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	113	87	100	110	112
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробка	87	91	98	88	102
Хімічна та нафтохімічна промисловість	110	97	98	103	108
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	114	88	100	113	112
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	99	100	87	109	107
Машинобудування	107	98	91	112	119
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	103	97	97	107	102

Задача 14

За даними табл. розрахувати структурні зрушення в промисловому виробництві за регіонами.

Таблиця

Індекси промислової продукції за регіонами

Області	Роки				
	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Автономна республіка Крим	112	103	83	114	103
Вінницька	109	99	84	113	106
Волинська	144	90	52	122	119
Дніпропетровська	107	91	79	107	108
Донецька	108	92	78	92	106
Житомирська	109	106	79	113	105
Закарпатська	120	103	51	108	127
Запорізька	119	98	69	104	110
Івано-Франківська	96	79	77	111	105
Київська	108	104	83	118	114

Кіровоградська	110	104	78	110	112
Луганська	116	94	80	102	102
Львівська	113	101	80	93	108
Миколаївська	108	100	86	107	106
Одеська	117	128	78	99	91
Полтавська	103	86	84	98	107
Рівненська	112	99	69	113	109
Сумська	108	106	83	113	104
Тернопільська	109	110	85	109	118
Харківська	110	104	80	113	106
Херсонська	109	101	92	88	81
Хмельницька	115	99	76	119	113
Черкаська	125	133	71	114	104
Чернівецька	121	104	75	110	108
Чернігівська	106	100	84	111	103

4. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Виробнича інфраструктура це сукупність галузей, тобто організаційно відокремлених об'єктів, які забезпечують нормальний хід суспільного виробництва через надання послуг.

Економічні відносини це сукупність об'єктивних матеріальних економічних відносин між людьми у процесі суспільного виробництва та руху суспільного продукту від виробництва до споживання.

Економічна інтеграція це узгоджений розвиток і взаємодоповнення підприємств, галузей господарства, регіонів і держав в інтересах ефективнішого використання ресурсів і повнішого задоволення потреб учасників даного процесу.

Економічний потенціал регіону це сукупна здатність економіки регіону, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничоекономічну діяльність, випускати високоякісну продукцію, товари, послуги, які задовольняють суспільні потреби, забезпечують розвиток виробництва і споживання.

Економічний простір це господарська система, розвиток якої взаємозумовлений зв'язками між природою, суспільством та економічними відносинами, між суб'єктами господарювання. Економічний простір формується виробничими відносинами. Головні вимоги, що забезпечують єдність економічного простору країни, зафіксовані в Конституції України.

Економіка України та її регіонів це навчальна дисципліна, яка

вивчає сукупність соціально-економічних факторів формування і функціонування господарства регіону, системно враховуючи історичні, демографічні, національні, релігійні, екологічні, природно-ресурсні особливості і місце регіону в загальнодержавному і міжнародному поділі праці.

Економічний розвиток це перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових товарів і послуг з використанням нових технологій.

Ексклав це відокремлена від основної території країни її частина.

Закономірності це економічні закони, що відображають найбільш істотні, стійкі, об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки і відносини між суспільними процесами і територіями.

Мікрорегіони, або первинні економічні регіони, за подальшого подрібнення яких їх ознаки втрачають сутність економічного розвитку.

Міста населенні пункти, які виконують переважно промислові, наукові, транспортні, курортні, торгівельні, культурні та адміністративно-господарські функції і відзначаються концентрацією виробництв, підвищеною щільністю населення і компактністю забудови.

Народонаселення це сукупність людей, що проживають на певній території.

Науково-технічний потенціал регіону потенціал, який є в розпорядженні регіону або країни у галузі науково-дослідницьких та проектно-конструкторських розробок. Науково-технічний рівень регіону визначається на основі інноваційного потенціалу.

Потенціал регіону це наявні засоби, запаси, джерела, які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення якого-небудь завдання.

Природно-ресурсний потенціал регіону природні багатства економіки регіону вже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння при даних технологіях і соціальноекономічних відносинах. Обсяг природно-ресурсного потенціалу України: земельні ресурси 44,4%, мінеральні ресурси 28,3%, водні ресурси 13,1%,

Регіон це територіальна соціально-економічна система із поєднанням підсистем та окремих елементів, яка характеризується спеціалізацією, єдністю та цілісністю відтворювального процесу.

Ринкова інфраструктура це сукупність галузей, що обслуговують ринкові відносини і об'єднують заклади кредитування, фінансування і страхування підприємств і населення.

Спеціалізація процес зосередження роботи підприємства на виготовлення готового продукту, частини продукту або однієї технологічної операції. Основні форми спеціалізації виробництва: предметна, подетальна, технологічна.

Територіальний поділ праці це об'єктивний процес виробничої спеціалізації території, зумовлений посиленням міжрегіональної кооперації, обміном, спеціалізованою продукцією та послугами. Він має вплив на виробничий напрямок господарської діяльності різних економічних районів країни.

Територіальна система це цілісна сукупність різних видів продуктивних сил і виробничих відносин, що розвиваються в певних пропорціях і взаємозалежності на певній території та покликані задовольняти матеріальні і духовні потреби населення.

Рекомендована література (основна, допоміжна)

Основна

1. Гусєва О. Ю., Воскобоева О. В., Ромашенко О. С. Регіональна економіка : навчальний посібник. Київ : Державний університет телекомунікацій, 2020. 121 с.

2. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури». 2014. 384 с.

3. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрями забезпечення стійкості : науково-аналітичне видання / наук. ред. Сторонянська І. З.; Львів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2022. 70 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

4. Регіони України: статистичний щорічник. URL: www.ukrstat.gov.ua

5. Соціально-економічний розвиток регіонів. URL: <https://re.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv&id=623456f5-53d8-48e7-9236-1c519222d4bd&pageNumber=5>

Допоміжна

1. Амелін А. І. Давайте порахуємо. Які збитки Росія вже завдала Україні. НВ: сайт. 23.03.2022. URL:

<https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-yaki-zbitki-rosiya-vzhezavdala-ukrajini-novini-ukrajini-50227553.html>

2. Державна служба статистики України: сайт. 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Заблодська І. В., Носкова С. А., Татарченко О. М., Завойських Ю. А. Економічні передумови оновлення та реалізації стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року. *Економіка та право. Серія: Економіка*. 2016. № 2(44). С. 20–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecprec_2016_2_5

4. Заблодська І. В., Татарченко О. М., Алексеев А. С., Сивоконь А. В. Розвиток міжрегіонального співробітництва : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 152 с.

4. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Імпортозалежність економіки України: проблеми і шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 1. С. 23–32. DOI: [http://www.doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-23-32](http://www.doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-23-32)

5. Іщук С. О. Економіка регіонів України в умовах повномасштабної війни: новітні тенденції. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ І. Економіка*. 3, 2023. С. 24–33.

6. Іщук С. О. Тенденції та особливості розвитку економіки регіонів України. Територіальний розвиток та регіональна економіка. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Випуск 1 (153). URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20221\(153\)/sep20221\(153\)_003_IshchukS.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20221(153)/sep20221(153)_003_IshchukS.pdf)

7. Надходження податків і зборів. Державна фіскальна служба України: сайт. 2022. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-pokaznikiroboti/nadhodjennya-podatkov-i-zborivobovyaz/nadhodjennya-odatkov-i-zboriv>

8. Rogozan Yu. S. Дискурсивний фрейм моніторингу реалізації домінантної стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва. *Економіка та право*. 2019. № 1(52). С. 58–67. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.01.058>

9. Росола У. В., Гладинець Н. Ю., Петричко М. М. Вплив війни на економіку України: макроекономічний аспект. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип 19. Т.1. С. 226–234.

10. Скаковська С. С. Аналіз економіко-екологічного стану регіонів України. *Вісник НУВГП. Економічні науки*. Рівне : НУВГП, 2020, №4. С. 334–347.

11. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / ред. Е. М. Лібанова, М. А. Хвесик. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.

12. Стахурський І. Тільки факти. Сьогоднішня Україна без Криму й Донбасу. Факти ICTV: сайт. 13.04.2017. URL: <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170413-tilky-faktyshho-ukrayina-vtratyla-naslidok-okupatsiyi-krytu-idonbasu>

13. Aslund A. Krrerlin Aggression in Ukraine: the Price Tag: Report / Atlantic Council, Eurasia Center. 2018. 15 p. URL: http://www.atlanticcouncil.org/irages/publications/Cost_of_Krerlin_Aggrression_web.pdf

14. Bukanov H., Skakovska S., KulbakaV., Sytnichenko O., Kulbaka O. Training and implementation of the environmental, ekonomik, and legal development policy of the regions: main practice-oriented approaches. *Cuestiones Politicas*. 2020. Vol.38, №Especial (2da parte). P. 200–214. (Web of Science)

15. Kovshun N., Doroshenko O., Zhydyk I., Nalyvaiko N., Vashai Yu., Skakovska S. Global measurement of ecological footprint in the context of sustainable development 2023 IOP Conf. Ser.: Навколишнє середовище Землі. Sci. 1269 012032DOI 10.1088/1755-1315/1269/1/012032 agricultural companies as an indicator of their efficiency in the context of sustainable

16. Liakhovych O., Zaluzhnyi A., Prytula M., Skakovska S., Osadcha O. Factors of the information and network economy sustainable development in Ukraine. 2023 IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 1126 012005. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1126/1/012005> (Scopus).

17. Melnychenko S. V., Mykhaylichenko H. I., Zabaldina Y. B., Kravtsov S. S., Skakovska S.S. The protected area as a tourism eco-brand. *Journal of geology geography and geoecology*,30(1)2021. P. 122-132.

16. Pavelko O., Lazaryshyna I., Knyshek O., Farynovych I., Skakovska S. and V. Blyshchuk. Analysis of Ukraine's construction companies profitability as a tool for achieving the SDG2023 IOP Conf. Ser.: Навколишнє середовище Землі. Olha Pavelko, Mariana Malchuk, Oksana Knyshek, Z Los, Yaroslav Kovalchuk, Svitlana Skakovska. Analysis of the profitability of Ukrainian development. 2024 IOP Conf. Ser.: Earth Environ.

Інформаційні ресурси в Інтернет

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
Законодавство України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
2. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: <http://www.ier.com.ua/ua>
3. Офіційний сайт Верховної Ради України.
URL: <http://www.rada.gov.ua> .
4. Офіційний сайт Кабінету міністрів України.
URL: <https://www.tof.gov.ua/uk/>
5. Державний комітет статистики України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>